

Suze Zijlstra, *De voormoeders. Een verborgen Nederlands-Indische familiegeschiedenis* (Amsterdam: Ambo/Anthos, 2021, 320 pp., ISBN 9789026346484).

Met *De voormoeders. Een verborgen Nederlands-Indische familiegeschiedenis* voegt historica Suze Zijlstra zich bij de groeiende groep nieuwe stemmen over het Nederlands-Indische koloniale verleden. Daarbij onderscheidt zij zich niet alleen met haar meeslepende schrijfstijl, maar ook doordat zij haar narratief voortdurend ondersteunt met overtuigend historisch bronnenonderzoek. Haar onderzoek naar de vrouwelijke lijn in haar Indische familie is een geslaagde combinatie van historische non-fictie, reisverhaal en memoires.

Het boek van Zijlstra past in een recente golf publicaties van – opvallend genoeg – veelal vrouwelijke auteurs met Indische wortels die hun relatie met het koloniale verleden bevragen.<sup>1</sup> Schrijvers als Lara Nuberg, Ellen Deckwitz en Zijlstra zelf behoren tot de derde generatie Indische naoorlogse migranten in Nederland. Omdat zij zelf in postkoloniaal Nederland geboren zijn, is hun relatie met het koloniale verleden anders dan die van hun ouders en grootouders. Tegelijkertijd zijn zij wel opgegroeid met verhalen over het leven in de kolonie en de vaak traumatische ervaringen tijdens en na de dekolonisatie. Zijlstra droomde als kind weg bij de verhalen van haar oma en legde deze zelfs vast op cassettebandjes. Uiteindelijk vormden de gesprekken tussen oma en kleindochter waardevol bronnenmateriaal voor *De voormoeders*.

Zijlstra's boek ontstond naar aanleiding van een blog waarin zij liet zien dat onderzoek naar haar voormoeders een verrassende blik oplevert op de geschiedenis van de VOC en het vroege Nederlandse kolonialisme in Indonesië.<sup>2</sup> Zeker vóór de opening van het Suezkanaal in 1869 emigreerden zeer weinig Europese vrouwen naar de kolonie. Zijlstra's voormoeders waren dan ook grotendeels van Aziatische afkomst. Onderzoek naar deze vrouwen geeft inzicht in de relatie tussen kolonisatoren en gekoloniseerde, vaak gemarginaliseerde groepen. In *De voormoeders* bouwt Zijlstra voort op deze invalshoek, en traceert ze de geschiedenis van haar familie via de vrouwelijke lijn van de zeventiende eeuw tot aan het heden. Dit is een waardevolle invalshoek, zeker omdat het maatschappelijk debat over kolonialisme nog altijd gedomineerd wordt door traditioneel als 'mannelijk' aangemerkte domeinen als oorlog en handel.

De tien hoofdstukken zijn elk opgebouwd rond het levensverhaal van één vrouw en worden gekenmerkt door de afwisseling tussen individuele geschiedenissen en historische context. Zo worden persoonlijke verhalen consequent verbonden met het 'grote verhaal' van het Nederlands

kolonialisme. Hierin vertoont het boek overeenkomsten met het eveneens recente *De vlinders van Boven-Digoel* van koloniaal historica Alicia Schrikker.<sup>3</sup>

*De voormoeders* begint in het zeventiende-eeuwse Makassar met ‘de onvindbare moeder’, de waarschijnlijk Aziatische moeder van Jacoba Happon, de latere echtgenote van een VOC-ambtenaar. In de hoofdstukken over de VOC-periode, die van Makassar naar Java leiden, schetst Zijlstra een levendig beeld van de koloniale samenleving, met nadruk op de vaak precare positie van Euraziatische families binnen de koloniale hiërarchieën van ras, afkomst en bezit. Belangrijk is daarbij dat Zijlstra vanuit haar wetenschappelijke achtergrond als maritiem historica veel aandacht besteedt aan de koloniale realiteit van slavernij. Waar de auteur geen informatie kon vinden over haar eigen slaafgemaakte voormoeders, geeft zij context met andere verhalen uit de VOC-archieven waardoor deze geschiedenis alsnog tastbaar wordt.

Onzekerheid en onvindbaarheid lopen als rode draden door de eerste hoofdstukken. Over de negentiende-eeuwse Betjie in Surabaya weet de auteur niet veel meer dan haar naam en haar status als ‘inlandsche vrouw’. Zijlstra nodigt de lezer uit zelf mee te denken over Betjie door een beeld te schetsen van de positie van *njais*, Indonesische vrouwen die samenleefden met Europese mannen. Daarvoor baseert ze zich grotendeels op het baanbrekende werk van Reggie Baay over deze vrouwen, van wie veel Indische Nederlanders afstammen.<sup>4</sup> *De voormoeders* is verder duidelijk gevormd door het hedendaagse intersectionele feminisme: Zijlstra is onder andere beïnvloed door het werk van Gloria Wekker over kolonialisme en racisme.<sup>5</sup> Dit is overal in het boek zichtbaar: de auteur heeft oog voor de verschillende vormen van ongelijkheid in de koloniale samenleving en reflecteert op haar eigen privileges. Met haar aandacht voor aspecten als kleding en voedsel – zo probeert ze samen met haar zussen de recepten van haar overgrootmoeder uit – bouwt ze voort op het werk van genderhistorici als Frances Gouda en Elsbeth Locher-Scholten.<sup>6</sup>

1 Zie onder andere: Ellen Deckwitz, *Hogere natuurkunde* (Amsterdam 2019); Lara Nuberg en Lara Nuberg, *In haar voetsporen. Een reis langs de erfenis van Nederlands-Indië* (Amsterdam 2020).

2 Suze Zijlstra, ‘De wereld van de VOC en de vergeten Aziatische vrouwen’, *Over de Muur*, 21 november 2017, <https://overdemuur.org/de-wereld-van-de-voc-en-de-vergeten-aziatische-vrouwen>, geraadpleegd 4 februari 2022.

3 Alicia Schrikker, *De vlinders van Boven-Digoel. Verborgene verhalen over kolonialisme* (Amsterdam 2021).

4 Reggie Baay, *De njai. Het concubinaat in Nederlands-Indië* (Amsterdam 2009).

5 Gloria Wekker, *Witte onschuld. Paradoxen van kolonialisme en ras. Herziene editie* (Zutphen 2020).

6 Frances Gouda, *Dutch Culture Overseas. Colonial Practice in the Netherlands Indies, 1900-1942* (Amsterdam 1995); Elsbeth Locher-Scholten, *Women and the Colonial State: Essays on Gender and Modernity in the Netherlands Indies, 1900-1942* (Amsterdam 2000).

Ondanks het feit dat Aziatische vrouwen in koloniale archieven relatief weinig sporen hebben nagelaten, laat Zijlstra zien dat er toch veel mogelijk is, zeker met de hulp van digitale databanken. Zo vindt ze in de door het Nationaal Archief gedigitaliseerde VOC-collecties het testament van de man van Jacoba Happon. De documenten over een rechtszaak tussen Jacoba en een schuldeiser waren daarentegen alleen op papier in het Indonesische nationaal archief in Jakarta beschikbaar. Naarmate de verhalen dichter bij het heden komen zijn er meer bronnen beschikbaar, zoals krantenartikelen en familieverhalen. Maar ook over de vroegmoderne tijd heeft Zijlstra boeiend materiaal weten te vinden, zoals het eerder genoemde rechtbankverslag. Toch was wat meer context over de precieze redenen van de afwezigheid van veel vrouwen in archiefcollecties welkom geweest, aangezien de meeste lezers niet uit ervaring zullen weten hoe archieven opgebouwd zijn.

Het valt op dat Zijlstra zeer open is over het feit dat ze veel informatie niet heeft kunnen achterhalen. Ze concludeert dat geschiedenis schrijven soms een beetje voelt als koken: 'Je zoekt de juiste ingrediënten om zo dicht mogelijk bij het origineel te komen, terwijl je eigenlijk wel weet dat het altijd jouw uitvoering van dat verleden zal zijn' (258). Soms wordt de veelvuldige nadruk op het speculatieve karakter van geschiedschrijving wat repetitief, zoals in het hoofdstuk over Betjie. De schrijfstijl van Zijlstra is over het algemeen echter helder en levendig, met veel aandacht voor historische details.

Al met al laat *De voormoeders* zien dat publiëksboeken over de geschiedenis van Nederlands-Indië het stadium van *tempo doeloe*, koloniale nostalgie, eindelijk definitief ontstegen zijn. Zijlstra waakt voor romantisering en laat ruimte aan het, vaak seksuele, geweld waar de koloniale geschiedenis van doortrokken is. Tegelijkertijd wordt haar verhaal geen moment afstandelijk, omdat zij uitvoerig op haar eigen emoties reflecteert. Ze beschrijft meermaals hoe het haar aangrijpt dat zij afstamt van zowel slavenhouders als slaafgemaakten, en in het ontroerende slothoofdstuk geeft zij haar eigen ongewenste kinderloosheid een plaats. *De voormoeders* is meer dan de moeite waard voor iedereen met interesse in familiegeschiedenissen, het koloniale verleden en de complexe relatie tussen deze twee onderwerpen.

Kirsten Kamphuis, Westfälische Wilhelms-Universität Münster